

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора педагогічних наук, професора,
завідувача відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці

Інституту педагогіки НАПН України

Арістової Наталії Олександрівни

на дисертацію Інни Леонідівни Ліпчевської

«Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації

вчителів початкової школи»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

На підставі вивчення дисертаційної праці Інни Леонідівни Ліпчевської, статей, тез, методичних посібників й інших публікацій авторки за результатами дослідження вважаємо, що актуальна проблема розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації була глибоко й усебічно опрацьована дисертанткою; одержані результати є теоретично обґрунтованими, мають наукову новизну та практичну значущість.

Актуальність теми дослідження. Важливість візуальної грамотності вчителів початкової школи, розвитку їхніх умінь візуалізації навчальної інформації зумовлена широким використанням візуального контенту в сучасному інформаційному суспільстві загалом і в освітньому середовищі зокрема. Цифрова візуалізація є невіддільною складовою за змішано/дистанційної форми організації освітнього процесу в початковій школі. Використання методів візуалізації за очної форми навчання у відповідноє класичний принцип наочності (який має першочергову значущість саме в початковій освіті) із положеннями компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів. Актуальність дослідження зумовлюється низкою суперечностей, виокремлених І. Л. Ліпчевською в процесі дослідження, а саме між: (1) дидактичним потенціалом використання візуалізації в сучасній початковій освіті (зокрема для нівелювання негативного психологічного впливу оточуючої дійсності на учнів; інтенсифікації освітнього процесу задля

компенсації освітніх втрат) та наявним у більшості представників педагогічної спільноти стереотипом стосовно ототожнення візуалізації з засобами наочності, зведення меж її використання лише до ілюстрації навчального матеріалу; (2) кліповим мисленням, «візуальною налаштованістю» сучасних учнів щодо сприйняття інформації та недостатньою розробленістю дидактичних засад урахування цих психологічних особливостей покоління Альфа в професійно-педагогічній діяльності вчителів початкової школи; (3) сучасним актуальним рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій за напрямом візуалізації інформації та не завжди відповідними темпами їх імплементації в систему початкової освіти та систему професійної підготовки вчителів початкової школи; (4) існуючим запитом системи початкової освіти на наявність високого рівня розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи як складової їхньої професійно-педагогічної компетентності та реальним рівнем її сформованості/розвитку в педагогів.

Модернізація систем вищої та післядипломної освіти вчителів початкової школи має бути спрямована на підготовку педагогів, які здатні ефективно провадити освітній процес у 1-4 класах відповідно до запитів інформаційного суспільства та сучасних освітніх трендів. Отже, можемо зазначити, що тема дисертаційної праці І. Л. Ліпчевської «**Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи**» відповідає потребам сучасної педагогічної науки, є актуальною й доцільною.

Наукова новизна одержаних результатів. Як результат проведення комплексного дослідження, авторкою вперше було розроблено, теоретично обґрунтовано й упроваджено в освітній процес модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Основою для побудови авторської моделі дидактичної системи слугували моделі систем формування вмінь учителів початкової школи та моделі формування/розвитку складових професійно-педагогічної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти, пов'язані з удосконаленням їхньої візуальної грамотності. Розроблена модель дидактичної системи містить взаємопов'язані й взаємозалежні конструкти, а саме: методологічно-цільовий,

змістово-процесуальний і діагностувально-результативний; спрямована на досягнення позитивної динаміки рівнів розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; передбачає три етапи розвитку досліджуваних умінь (мотиваційно-цільовий, когнітивно-процесуальний і рефлексійно-регуляційний), під час розгортання/реалізації яких відбувається використання традиційних й інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання з активним залученням візуалізації (як методу та засобу інтерактивного навчання); описує критерійно-діагностувальний інструментарій: критерії (професійно-мотиваційний, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-рефлексійний, результатно-практичний), відповідні показники та рівні (низький, середній, високий) розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Основою авторської моделі дидактичної системи є створення сукупності організаційно-дидактичних умов розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.

Значущу наукову новизну також має уточнення змісту поняття «вміння візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»; визначення структури досліджуваних умінь – сукупності взаємоінтегрованих і взаємозалежних мотиваційно-цільового, когнітивно-конструктивного, діяльнісно-проектного та рефлексійно-регуляційного компонентів.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації. Вважаємо, що дисертаційна праця І. Л. Ліпчевської виконана на високому методологічному рівні і є завершеним науковим дослідженням.

Грунтовне вивчення джерельної бази (близько 400 джерел рідною та іноземними мовами), яке здійснила здобувачка, надали їй змогу достатньо переконливо висвітлити теоретичні основи досліджуваної проблеми. Дисертанткою на науковому рівні обґрунтовано вибір теми, визначено мету й гіпотезу дослідження, його об'єкт і предмет. Усі ідеї, сформульовані І. Л. Ліпчевською, були послідовно реалізовані в процесі виконання завдань дослідження, а саме: (1) на основі вивчення наукових джерел й узагальнення емпіричного досвіду здійснити психолого-педагогічний аналіз стану

розроблення проблеми розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів; (2) уточнити зміст і структуру поняття «уміння візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»; (3) визначити сукупність організаційно-дидактичних умов як фундаційну основу розроблення моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; (4) розробити й теоретично обґрунтувати модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; (5) експериментальним шляхом перевірити дієвість авторської моделі дидактичної системи в процесі професійно-педагогічного розвитку вчителів початкової школи.

І. Л. Ліпчевська здійснила перевірку дієвості авторської моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи шляхом упровадження положень дисертації в практику закладів загальної середньої освіти (школи I-III ступенів № 163 ім. М. Кирпоноса Шевченківського району м. Києва; спеціалізованої школи I-III ступенів № 98 м. Києва з поглибленим вивченням англійської мови; комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізована школа I-II ступенів – ліцей» № 157 Оболонського району м. Києва»; загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів «Гімназія № 107 «Введенська» Подільського району м. Києва), педагогічних закладів вищої освіти (Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (з серпня 2022 року – Український державний університет імені Михайла Драгоманова); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; Рівненського державного гуманітарного університету; Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана») й на курсах підвищення кваліфікації вчителів Інституту педагогіки НАПН України.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, забезпечена комплексною дослідною методологією, широким використанням кількісних методів, усебічною апробацією здобутків на науково-комунікаційних заходах, практичним застосуванням.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання. Матеріали дослідження можуть бути використані під час розроблення робочих програм професійного циклу підготовки вчителів початкової школи в закладах вищої педагогічної освіти України та програм курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи; під час укладання підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для вчителів початкової школи. Вагоме практичне значення мають (1) розроблена й упроваджена І. Л. Липчевською робоча програма навчальної дисципліни за вибором для здобувачів другого (магістерського) рівня «Візуалізація навчальної інформації в початковій освіті»; (2) методичні посібники «Формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи: методи діагностики» та «Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі».

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Рецензований рукопис дисертаційної праці І. Л. Липчевської є добре структурованим дослідженням, яке складається зі вступу, трьох розділів, висновків (до розділів і загальних), списку використаних джерел (до розділів і загальних) та 16-и додатків (на 132 сторінках). Робота містить 13 таблиць на 5 сторінках, 16 рисунків на 9 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 464 сторінки (основного змісту – 174 сторінки).

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження; охарактеризовано її актуальність (визначено вагомі суперечності української системи освіти, розв'язання яких можливе шляхом розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи); сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження; окреслено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; висвітлено зв'язок роботи з науковим дослідженням «Дидактичні засади індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти» відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України; подано інформацію щодо структури й обсягу дисертації.

У розділі 1 «Теоретичні основи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» проаналізовано стан розробленості проблеми дослідження в педагогічній теорії й особливості організації освітнього процесу початкової школи в контексті застосування вчителями вмінь візуалізації навчальної інформації; узагальнено наукові підходи до розуміння змісту та структури вмінь візуалізації сучасних педагогів. Дисертанткою уточнено зміст умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи як здатності педагога свідомо використовувати базові знання й досвід застосування форм, методів, прийомів і засобів візуалізації задля наочного представлення навчальної інформації в професійній педагогічній діяльності. Виокремлено й охарактеризовано в їхній структурі мотиваційно-цільовий, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-проектний і рефлексійно-регуляційний компоненти.

У розділі 2 «Модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» визначено й обґрунтовано сукупність організаційно-дидактичних умов розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, розроблено модель дидактичної системи розвитку цих умінь.

До сукупності організаційно-дидактичних умов розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи як фундаційної основи розроблення авторської моделі дидактичної системи розвитку цих умінь віднесено: (1) оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи в контексті включення знань про візуалізацію навчальної інформації як важливої складової вдосконалення початкової освіти; (2) наскрізне використання форм, методів, прийомів і засобів візуалізації в навчально-пізнавальній і професійно-орієнтованій діяльності (майбутніх) учителів початкової школи в межах опанування дисциплін психолого-педагогічного циклу та під час педагогічної практики; (3) створення в освітньому середовищі закладів освіти (закладів загальної середньої освіти та педагогічних закладів вищої освіти) психолого-дидактичних осередків з питань візуалізації навчальної інформації.

Модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи включає методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і діагностувально-результативний конструкти. У першому конструкті представлено методологічні засади розвитку вмінь візуалізації вчителів початкової школи та очікувані результати її упровадження в освітню практику підготовки вчителів початкової школи, у другому – відображено мотиваційно-цільовий, когнітивно-процесуальний та рефлексійно-регуляційний етапи, які передбачають цілеспрямоване вивчення й активне використання форм, методів, прийомів і засобів візуалізації навчальної інформації в навчальній і професійно-педагогічній діяльності вчителів початкової школи; у третьому – представлено критерійно-діагностувальний інструментарій для оцінювання наявного рівня та динаміки розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.

У розділі 3 «Експериментальна апробація моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» визначено критерії (професійно-мотиваційний, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-рефлексійний, результатно-практичний), відповідні показники та описано рівні розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, а також дібрано й удосконалено відповідний діагностувальний інструментарій для вимірювання рівня розвитку досліджуваних умінь (за компонентами); представлено результати перевірки дієвості моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.

У висновках (до розділів і загальних) обґрунтовано значущість питань, які вивчалися; представлено й охарактеризовано основні результати здійсненого дослідження; визначено перспективи подальшого розроблення питання розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Матеріали дисертаційної праці пройшли належну апробацію (29 публікацій, із них – 24 одноосібні). Дисертанткою підготовлено 5 статей у фахових виданнях України, 21 – тези доповідей у

збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій різного рівня (міжнародних і всеукраїнських), 2 методичних посібники, 1 робоча програма навчальної дисципліни за вибором для здобувачів другого (магістерського) освітнього рівня.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертаційної праці І. Л. Ліпчевської та її наукових публікацій надає змогу стверджувати про відсутність порушення нею академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Зміст та основні положення дисертаційної праці Інни Леонідівни Ліпчевської свідчать про її завершеність і відповідність встановленим вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 р. Найсуттєвіші результати дослідження викладено в загальних висновках дисертації, які відповідають сформульованим авторкою меті і завданням.

Оцінюючи загалом дисертаційну працю Інни Леонідівни Ліпчевської позитивно, варто висловити певні зауваження та побажання:

1. Під час визначення змісту вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи в підрозділі 1.3 «Зміст і структура вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» було б доцільно більш детально зупинитися на аналізі інтеграції зазначених умінь в інформаційно-цифрову компетентність вчителя початкової школи
2. У межах підрозділу 2.2. «Моделювання дидактичної системи» варто було б більш детально розкрити інтеграцію методологічно-цільового, змістово-процесуального та діагностувально-результативного конструктів моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи.
3. Структура дисертаційної праці є логічною та послідовною, але, разом з тим, слід зауважити наявність мовно-стилістичних огріхів. Доцільним було б мовно-стилістичне редагування й доопрацювання технічного оформлення рукопису.

Проте, зазначені зауваження та побажання мають рекомендаційне спрямування. Вони не впливають на загальний висновок щодо результатів дисертаційної праці Інни Леонідівни Ліпчевської, не знижують позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна праця Інни Леонідівни Ліпчевської «Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» є самостійним завершеним дослідженням. За одержаними результатами, змістом та оформленням дисертація І. Л. Ліпчевської відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка Ліпчевська Інна Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних зв'язків
та наукової співпраці

Інституту педагогіки НАПН України

Наталія АРИСТОВА

И. Аристова

Підпис Наталії АРИСТОВОЇ засвідчую:

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
...ий відділом кадрів
... педагогіки НАПН України

Вmf (Вакуленко)